

*М. М. Козяр, д-р пед. наук, професор, І. С. Коваль
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У статті аналізується поняття «модель» з боку філософії та педагогіки; схематично побудовано структурно-компонентну модель формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах; визначено та обґрунтовано структурні компоненти професійної готовності майбутніх рятувальників, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, нормативно-операційний та особистісно-комунікативний.

Ключові слова: модель, майбутні рятувальники, компонент, екстремальні умови, професійна готовність.

М. М. Kozyar, I. S. Koval

STRUCTURAL-COMPONENT MODEL OF FUTURE RESCUERS' PROFESSIONAL READINESS OF TO WORK IN EXTREME CONDITIONS

The concept of "model" of the philosophy and pedagogy; schematically built-piece structural model of professional readiness of future rescuers to work in extreme conditions; defined and reasonable structural components of future professional rescuers, including: motivational-value, cognitive-intellectual, regulatory-operational and personal-communicative.

Key words: model, future rescuers component extreme conditions, professional readiness.

Освітній процес в Україні характеризується активним і цілеспрямованим пошуком нових підходів у теорії та практиці навчання й виховання, впровадженням інновацій освіти, орієнтацією на розвиток конкурентоспроможних спеціалістів, що обумовлює зміни в системі професійної підготовки рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. Одним із найважливіших завдань, що постають перед вищими навчальними закладами Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), є підготовка майбутніх фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність в умовах ризику. Враховуючи зазначене, виникає потреба у розробці моделі формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах.

Проблема професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах є центром уваги не лише освітян, а й практичних фахівців ДСНС України. Так у працях А. Каплі [4], М. Кременя [7], О. Самонова [10] відображено психолого-педагогічні аспекти їхньої професійної підготовки, О. Столяренко вказав на те, що підготовка рятувальників повинна загартовувати їх до нових умов [11]. Однак, незважаючи на наукові результати досліджень у галузі безпеки життєдіяльності, освітній процес постійно вдосконалюється та вимагає обґрунтування нових методів та методик формування професійної готовності рятувальників.

Метою статті є розробка структурно-компонентної моделі формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною ознакою впровадження інновацій в освітній галузі є використання методу моделювання, який сприяє пошуку оптимального вирішення поставлених завдань та дає змогу спрогнозувати перспективи розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців. Створення структурно-компонентної моделі формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах, перш за все вимагає з'ясування сутності поняття «модель».

У філософії модель трактується як предметна, знакова чи мисленнєва система, яка відтворює, імітує або відображає окремі характеристики оригіналу [12, с. 392]. У педагогіці вона розглядається: Г. Щекатуною як ідеальна система, при вивченні якої отримуємо інформацію про педагогічну систему в єдності її структурного, функціонального й інформаційного елементів [13, с. 37]; О. Дахіном як штучно створена система у вигляді схем, форм, формул, яка відображає та відтворює у спрощеному вигляді структуру, взаємозв'язки й відносини між елементами досліджуваного явища, що полегшує науковий аналіз дослідження [2, с. 22]; О. Рудницькою як штучна система, яка певною мірою відображає властивості об'єкта, що вивчається [9, с. 212]. На думку В. Пікельної, модель підпорядковується певній структурі й використовується для вивчення або перетворення реального світу. Ознаками моделі вона називає об'єктивну аналогію й максимально-цілісне відтворення оригіналу [8].

У наукових дослідженнях модель виконує теоретичну (реалізація специфічного образу дійсності враховуючи діалектичні закономірності її розвитку) й практичну (опис моделі як засобу та інструменту наукового пошуку) функції. У дослідженнях О. Гомонюк вказала на те, що модель компактно організовує факти, визначаючи їх взаємодію та структуру, займає вагомим практичним значенням для розробки та апробації експерименту й визначає конкретну форму застосування модельної системи [1, с. 312].

Заслужують на увагу вимоги до моделі формування цілісної якості, викладені І. Зязюном [3, с. 24-25], а саме:

1. Цілісність – відображення проєкції моделі та реалізація всієї послідовності процесу;
2. Виявлення динаміки процесу – це показ послідовних змін його етапів, системи засобів вирішення завдань, умов досягнення окреслених результатів;
3. Включення експериментатора в реальний педагогічний процес з метою формування в індивідів певної якості.

Враховуючи психолого-педагогічну сутність понять «готовність», «професійна готовність», «готовність до діяльності», «готовність до військової служби», «готовність до екстремних дій», «готовність до діяльності в надзвичайних ситуаціях» [5] та спираючись на дослідження О. Гомонюк, О. Дахіна, І. Зязюна, М. Кременя, В. Пікельної, О. Рудницької, О. Столяренка, Г. Щекатунової та інших, пропонуємо таку структурно-компонентну модель формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах (рис. 1), яка містить пов'язані між собою та взаємообумовлені такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, нормативно-операційний та особистісно-комунікативний.

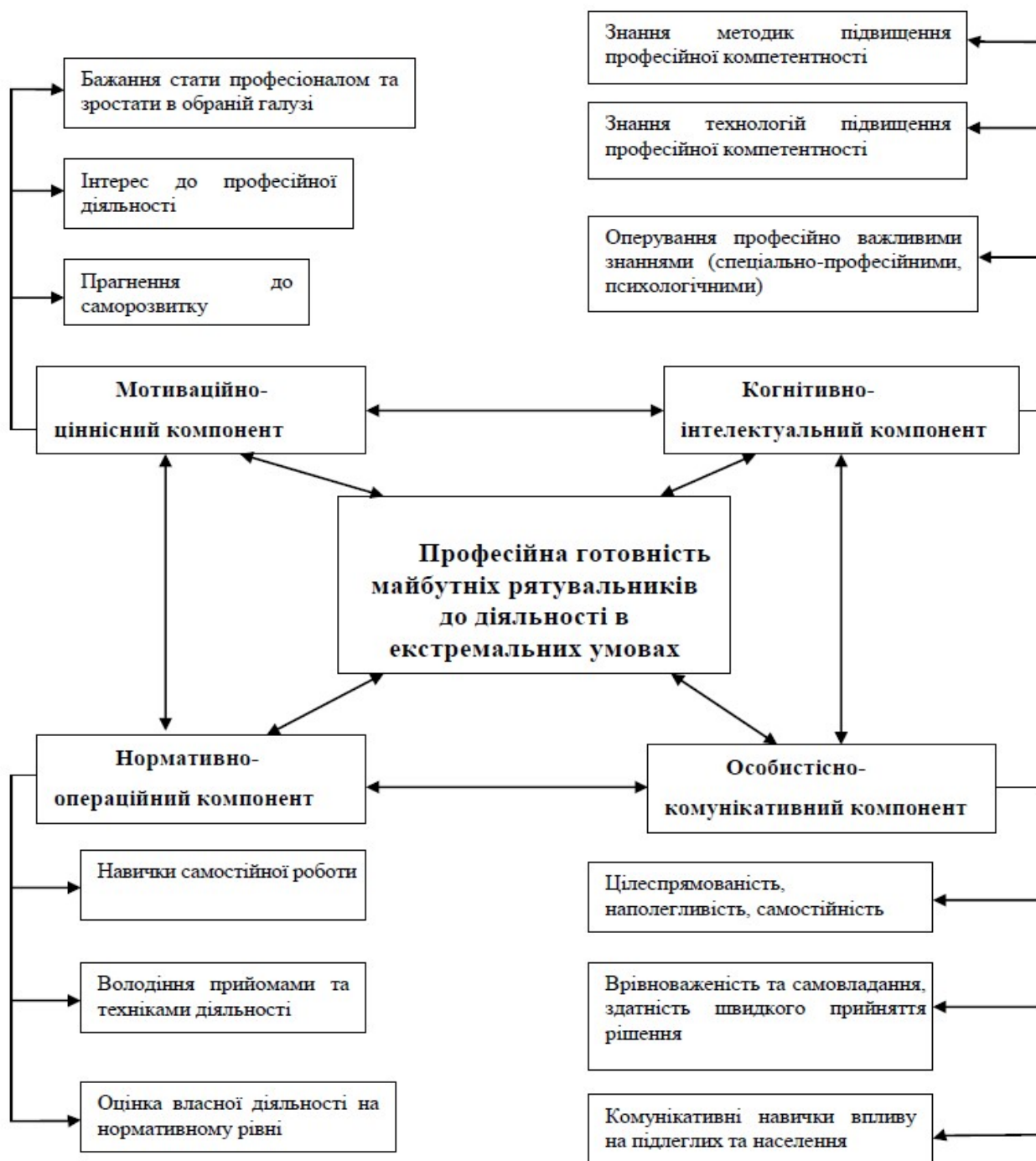

Рисунок 1 Структурно-компонентна модель формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах

Окреслюючи цю модель ми виходили з того що, професійна діяльність в екстремальних умовах є суспільно-корисною й небезпечною для життя та здоров'я рятувальників [6]. Тому, мотиваційно-ціннісний компонент – це, свого роду, спонування до професійної діяльності в екстремальних умовах, тобто, якщо фахівець буде зацікавлений у позитивному виконанні тієї чи іншої роботи, він виконуватиме її швидше та якісніше, при цьому, отримуватиме масу позитивних емоцій. Мотивація майбутнього рятувальника до діяльності в екстремальних умовах з боку керівництва може бути різною, а саме: грамоти, подяки, нагрудні значки, премії, вихідні, позачергове звання, посада чи просто людська похвала.

Когнітивно-інтелектуальний компонент передбачає наявність знань, досвіду, навичок, разом з умінням використати їх у взаємодії. Цей компонент визначається обсягом знань (системністю, глибиною та широтою), стилем мислення майбутнього рятувальника та, в цілому, є орієнтовною базою фахової діяльності в екстремальних умовах. Обізнаність фахівців про функціонування ДСНС України, щодо функціональних обов'язків рятувальника, характеризується рівнем знань у галузі екстремальної діяльності. Знання тут, необхідно розглядати як основу найоптимальнішого вибору майбутньої спеціальності в структурному підрозділі ДСНС України, після завершення навчання у ВНЗ, що є позитивним кроком становлення професіонала служби цивільного захисту.

Нормативно-операційний компонент характеризується системою вмінь, що зумовлюють досягнення відповідного до вимог фахової діяльності результату завдяки високому рівню нормативно-правової обізнаності фахівців цивільного захисту. Уміння майбутніх рятувальників оперувати законодавчою й нормативною базами сприятимуть становленню не лише особистості фахівця, а й цілих пожежних команд структурних підрозділів ДСНС України. Також цей компонент сприяє вмінню оцінювати й вирішувати професійні завдання в умовах ризику.

Особистісно-комунікативний компонент сприяє усвідомленому вибору професійної діяльності та успішній самореалізації фахівця. Цей компонент передбачає наявність у фахівців служби цивільного захисту якостей особистості, необхідних для діяльності в умовах ризику. Кожен рятувальник прагне використовувати власний потенціал у професійній діяльності для становлення себе як фахівця. Цей компонент включає також врівноваженість, впевненість, взаєморозуміння, комунікативні навички, тобто, особистісні якості рятувальників, необхідні для професійного виконання службових обов'язків в екстремальних умовах.

Отже, ми побудували й обґрунтували структурно-компонентну модель формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах, тому в логіко-змістовому сенсі її можна оцінювати як інструмент оптимізації професійної підготовки майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах з метою формування їхньої професійної готовності. Проведене дослідження дає підставу стверджувати, що успішне функціонування запропонованої моделі потребує впровадження інновацій в освітній процес ВНЗ ДСНС України, що й стане подальшим напрямом наших досліджень.

Список літератури:

1. Гомонюк О. М. Теоретичні та методичні основи формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Гомонюк Олена Михайлівна ; [ВДПУ ім. М. Коцюбинського]. – Вінниця, 2012. – 595 с.
2. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и ... неопределенность / А. Н. Дахин // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 21-26.
3. Зязюн І. А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу / Іван Зязюн // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – № 1. – С. 19-30.
4. Капля А. М. Організаційно-педагогічні умови соціалізації курсантів у вищому навчальному закладі МНС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А. М. Капля. — К., 2008. — 22 с.
5. Коваль І. С. Теоретичні аспекти психологічної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах / І. С. Коваль // Педагогіка і психологія професійної освіти, науково-методичний журнал. – Л., 2014. – №5 – С. 184-192.
6. Козяр М. М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності в надзвичайних ситуаціях / М. М. Козяр. — Львів : СПОЛОМ, 2004. — 376 с.
7. Кремень М. А. Проблема экстремальности и безопасность личности / М. А. Кремень, А. П. Герасимчик // Вестник Московского университета. — Серия 14. Психология. — 2011. — № 4. — С. 39-43.

8. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект) : дисс.. д-ра пед. Наук : 13.00.01 / Пикельная Валерия Семеновна ; [Криворожский пед. Ин-т]. – Кривой Рог, 1993. – 374 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. Посібник / О. П. Рудницька. – К. : ТОВ «Інтерпроф», 2002. – 207 с.
10. Самонов А. П. Психологическая подготовка пожарных / А. П. Самонов. — М. : «Стройиздат», 1982. — 264 с.
11. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика : учебное пособие для вузов / А. М. Столяренко. — М. : ЮНИТИ — ДАНА, 2002. — 607 с.
12. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., Голов. Ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
13. Щекатунова В. Г. Теоретико-методологічні основи моделювання освітніх систем / Щекатунова Г. Д. // Моделі розвитку сучасної української школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 11-13 жовтня 2006 р., Черкаси – Сахнівка. – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 32-38.

References:

1. Gomonyuk O. M. Teoretichni ta metodichni osnovi formuvannya profesynno-pedagogichnoyi kulturi maybutnih sotsialnih pedagogiv u vischih navchalnih zakladah : dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / Gomonyuk Olena Mihaylivna ; [VDPU Im. M. Kotsyubinskogo]. – Vinnitsya, 2012. – 595 s.
2. Dakhyn A. N. Pedagogicheskoe modelirovaniye : sushchnost', effektivnost' y ... neopredelennost' / A. N. Dakhyn // Pedagogika. – 2003. – № 4. – S. 21-26.
3. Zyazyun I. A. Pedagogichne naukovе doslidzhennya u konteksti tsilisnogo pidkholu / Ivan Zyazyun // Porivnyal'na profesiyna pedagogika. – 2011. – № 1. – S. 19-30.
4. Kaplya A. M. Orhanizatsiyno-pedagogichni umovy sotsializatsiyi kursantiv u vyshchomu navchal'nomu zakladi MNS Ukrayiny : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.05 «Sotsial'na pedagogika» / A. M. Kaplya. — K., 2008. — 22 s.
5. Koval' I. S. Teoretychni aspekty psykholohichnoyi hotovnosti maybutnikh ryatuval'nykiv do diyal'nosti v ekstremal'nykh umovakh / I. S. Koval' // Pedagogika i psykholohiya profesiynoyi osvity, naukovо-metodychnyy zhurnal. – L., 2014. – №5 – S. 184-192.
6. Kozyar M. M. Ekstremal'no-profesiyna pidhotovka do diyal'nosti v nadzvychnykh sytuatsiyakh / M. M. Kozyar. — L'viv : SPOLOM, 2004. — 376 s.
7. Kremen' M. A. Problema ekstremal'nosti y bezopasnost' lychnosti / M. A. Kremen', A. P. Herasymchuk // Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. — Seryya 14. Psykholohyya. — 2011. — № 4. — S. 39-43.
8. Pykel'naya V. S. Teoryya y metodyka modelirovaniya upravlencheskoy deyatelnosti (shkolovedcheskiy aspekt) : dyss.. d-ra ped. Nauk : 13.00.01 / Pykel'naya Valeryya Semenovna ; [Kryvorozhskyy ped. Yn-t]. – Kryvoy Roh, 1993. – 374 s.
9. Rudnyts'ka O. P. Pedagogika zahal'na ta mystets'ka : navch. Posibnyk / O. P. Rudnyts'ka. – K. : TOV «Interprof», 2002. – 207 s.
10. Samonov A. P. Psykholohicheskaya podgotovkaporozhnykh / A. P. Samonov. — M. : «Stroyizdat», 1982. — 264 s.
11. Stolyarenko A. M. Ekstremal'naya psykhopedagogika : uchebnoe posobyе dlya vuzov / A. M. Stolyarenko. — M. : YuNYTY — DANA, 2002. — 607 s.
12. Filosofs'kiy slovnyk / za red. V. I. Shynkaruka. – 2-е vyd., pererob. i dop. – K., Holov. Red. URE, 1986. – 800 s.
13. Shchekatonova V. H. Teoretyko-metodoloshichni osnovy modelyuvannya osvitnikh system / Shchekatonova H. D. // Modeli rozvytku suchasnoyi ukrayins'koyi shkoly : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. 11-13 zhovtnya 2006 r., Cherkasy – Sakhnivka. – K. : SPD Bohdanova A. M., 2007. – S. 32-38.